

Др Срђан ВУКАДИНОВИЋ

УНИВЕРЗАЛИЗАМ И ПРИПАДАЊЕ У МУЛТИКУЛТУРАЛНОМ ДРУШТВУ

1. УНИВЕРЗАЛИЗАМ И ПРИПАДАЊЕ У ВРЕМЕНУ

Прогрес који се одвија у времену повезан је са конституисањем неке фундаменталне вриједности друштва. Постоји више објективних показатеља у којима се изражава прогрес у различитим сферама друштвеног битисања. На први поглед би могло изгледати да је утврђивање прогреса по појединим друштвено структурним сегментима релативно једноставно и да искључиво зависи од констатовања објективних показатеља друштвеног напретка. Међутим, процјена одређеног кретања у друштву као прогресивног, а које се увијек одвија у времену, укључује и одређено шире друштвено гледање које ће у својој процјени осим објективних конкретних показатеља третирати и квалитет гледишта с којег се одређена појавност одређује као прогрес. Релативност процјене прогреса нарочито је присутна у збивањима и друштвеним феноменима који су у одређеном, конкретном времену, у опасности да се лоцирају у сферу политике или бар близу ње. Ако се одређени витални друштвени феномен смјести у сферу политичкога, онда је то један од начина да у његову процјену прогресивнога учешће узму ванвриједносни друштвени параметри. Заправо, такви показатељи имају у својој бити, једино, вриједносну процјену која служи не као мјера опште прогресивности, већ као индикатор „напретка друштва” за одређеног појединца или скупину, политичког лидера или политичко-партијску групацију. Фундаменталне вриједности међуетничке помирљивости и толеранције које се манифестују у црногорском друштву на размеђу два миленијума, с једне стране, могу се одредити као позитивно смисаоне или прогресивне, а с друге, с обзиром на субјективне димензије тумачења друштвеног развоја могуће их је политизовати, што води промјенама у више праваца. Управо у другом сег-

менту тумачења лежи опасност да у случају када нема прогреса у истом смјеру поставља се питање: колики је тај ход прогреса уопште? Разноликости као сегменти прогреса у овој друштвеној појавности имају само један друштвени смјер, а то је њихово јединство.

Универзализам и припадање или јединство и разноликост својим међусобним прожимањем конституишу динамичку друштвену цјелину. Таква цјелина као опoштост узима јединство које је надређујуће свему појединачном и посебном или разноликом. Различитост се по своме постанку, развоју и дјеловању може разумјети само из простора јединствености. Разнолико као одвојиво од универзализма нема своју самосвојну опстојност.

Посебно достигнуће развојности јединства и разноликости, односно универзалног и припадајућег, представља мултикултурализам. Мултикултурални модел јединства различитости у своме друштвеном бићу садржи и мултиетничност и мултирасност. У његовој генеричкој суштини присутно је егзистирање различитости народа, култура и вјера. Народи живећи једни поред других, културе трајући једна поред друге, а вјере дејствујући једна поред друге, твориле су универзализам различитости. Нијесу трпјели ни народи, ни културе, ни вјере. Нијесу се ни мијењале ни трансформисале на штету једних, других или трећих.

Јединство различитости испољено у мултикултурализму, мултиетничности, мултирасности и мултирелигиозности не сужава ни једну димензију универзализма. Напротив, омогућава сталну артикулацију и афирмацију културних вриједности и елемената квалитета живота. Друштвени амбијент егзистирања универзализма и припадања као јединства и разноврсности пружа истовјетне могућности за развој свим посебностима.

2. ЈЕДИНСТВО И РАЗНОЛИКОСТИ У ПОСТМОДЕРНИ

Универзализам и припадање у сваком времену су у кризи, а врхунац кризе догађа се у постмодерни. Овај феномен може се објаснити ставовима двојице аутора, Френсиса Фукујаме и Семјуела Хантингтона, будући да оба своје концепције граде на појмовима универзализам (први) и мултикултурализам (други).

У свом дјелу „Крај историје и посљедњи човјек” Фукујама показује да је универзално у историји, односно у времену кратког и дугог трајања, могуће. Заправо, Фукујама увиђа дилеме које се јављају између рационалног и ирационалног. Рационално је оно што се догађа на универзалној и једнакој основи, а та универзална и једнака основа је индивидуални идентитет људских бића. Последње године другог миленијума довеле су до урушавања тоталитарних режима који су истицали колективно испред индивидуалног. Рационално је оно што се односи на слободног појединца, односно признање људског достојанства на једнак начин, док је ирационално оно што се односи на чланове одређене групе. Познат је при-

мјер да неке државе за своје грађане признају само чланове одређене националне групе. Такво признање је ирационално.

Међутим, рационално и ирационално је важно у конституисању друштвених момената и вриједности на размеђу два миленијума. Култура разлика коју Фукујама назива културни релативизам у новом миленијуму је све важнија. Оно што је била карактеристика прве половине XX стољећа, да се културне разлике испољене у културном релативизму противе хомогенизацији човјека, т. ј. универзалној историји човјека, на почетку трећег миленијума се усклађује. Универзализам који је главна значајка модерне не усклађује се, односно не противи се културном релативизму као главној значајки постмодерне.¹

Ирационално признање, колективни идентитет и културни релативизам могу се ускладити с рационалним признањем, индивидуалним идентитетом и с универзализмом у амбијенту једног другог модела друштва која није мултикултурално већ интеркултурално.

С друге стране, за разлику од Фукујама, Хантингтон, који заступа западни универзализам по коме је западна цивилизација једина универзална (што је становиште модерне), заступа мултикултурализам по коме је свака цивилизација различита и која се интегрише у јединство разлика.

Универзализам и мултикултурализам имају егзистенцију у јединству разлика, а те различитости промовишу фундаменталне вриједности истог смјера.

3. ОКВИР ФУНКЦИОНИСАЊА ДРУШТВА У ЈЕДИНСТВУ И РАЗЛИЧИТОСТИМА

Један од основних теоријских и емпиријских проблема у социологији током њеног развоја је проблем одређења и утврђивања дефиницијског оквира друштва. Није то проблем само социологије већ је то кључно питање и других друштвених наука. Велики је број аутора који су, на различите начине и утврђујући различите полазне и граничне принципе, прилазили дефиницијском одређењу организоване заједнице људи какво је друштво и њиховој међусобној повезаности. Такав „подухват” је нарочито тешко направити у раздобљу које карактеришу веома динамична друштвена збивања, а која су претицала могућа предвиђања догађаја. Посљедњих десетак година XX вијека представљају такав период.

Елементе, њихове везе и односе у друштвима Југоисточне Европе у поменутом раздобљу битно детерминишу различите националне и етничке групе. Вриједносне разлике међу њима чине јединство друштва. Склад у друштвеним односима могуће је остварити међусобним упознавањем и

¹ Миле Бабић, *Криза универзализма у постмодерни*, „Форум Босне”, Сарајево 2002, 16, стр. 18-19. 4.

размјеном различитих обиљежја квалитета живота групација које егзистирају у одређеном просторном реалитету. Многи аутори, разматрајући ова обиљежја, говоре о мултикултуралном моделу друштва. Узимајући у обзир и црногорско друштво, као и друга друштва у окружењу, може се рећи да мултикултурализам није облик егзистирања друштва који обиљежава почетак трећег миленијума, већ је то интеркултурални модел.

У првој деценији трећег миленијума у црногорском друштву егзистира велики број националних и етничких група. Ова чињеница сама по себи указује да је ријеч о мултикултуралном друштву у коме међусобно живе и дјелују један поред другог три религиозна и културна типа. Мултикултурални моменти у црногорском друштву указују да различите националне и етничке групе живе једна поред друге и да их већинска популација толерише. Међутим, у таквом друштвеном моделу нема интеракције између група. Нема размјене животног искуства, стила живота и вриједности. Самим чином егзистирања више националних и етничких група није спорно и да је бивше југословенско друштво било мултикултурално. А управо у томе мултикултуралном друштву учињени су и велики злочини према мањинским народима. Није било интеракције међу различитим групама и зато је ово друштво пукло по националним шавовима. Разлике међу групама се морају развијати као врхунске вриједности које чине јединство једног друштва, у овом случају црногорског. Чињеница је да национално хомогена друштва, у којима националне и етничке мањине немају значајнијег удјела у популационој структури, лакше рјешавају бројна питања која су у вези са очувањем националног и етничког идентитета мањинских народа. Насупрот томе, друштва у којима ове групације значајније учествују у укупној демографској структури, а Црна Гора је такво друштво, много теже рјешавају проблеме националног и етничког идентитета, који у појединим случајевима превазилазе оквире регулисане међународним конвенцијама, а и сопственим искуством. Многе од ових групација не заборављају у својој националној и етничкој свијести да су се туђи геостратегијски интереси на Балкану преламали на њихову штету. Авети прошлости на крају XX вијека „поново лебде над Балканом” и због тога мултикултурални модел представља сликовито речено „бјелосвјетску илузију”, будући да појам „бијели свијет” у некима од јужнословенских језика посједује једно специфично значење (чежња за бољим – Л. Вељак). Показало се да су тенденције ка мултикултуралном друштву на крају XX вијека представљале „само симптом једне надоласеће кризе, болног прилагођавања, и то не без отпора, једном много другачијем и плуралистичком друштву”.²

Ради тога је интеркултурализам као теоријски и практични модел различит од мултикултурализма много пријемчивији за егзистирање мањин-

² Андреа Семприни, *Мултикултурализам*, “Clio”, Београд 1999, стр. 124.

ских народа, као и националних и етничких групација у црногорском друштву. Његовим се заживљавањем тежи квалитетнијој заједници у којој мањинске групације неће бити ни потпуно интегрисане нити потпуно асимилване. Свака ће задржати своје специфичности и своју самосвјесност. У таквом друштвеном моделу постојаће интеракција међу већинским народом, мањинским народима, националним и етничким групацијама, за разлику од мултикултуралног друштва, при чему ће се међусобно размјењивати различите вриједности. Мултикултурални модел друштва је егзистирао до почетка деведесетих година, да би у посљедњој деценији другог миленијума био превазиђен интеркултуралним моделом.

Интеркултуралним моделом се превазилазе подјеле. Јер свака подјела на основу разлика представљала би злочин према јединствености, односно према универзализму. Формула богатства у разликама је модел за подијељена друштва. Различите културе, различити појединци и различите групе не треба да живе једни поред других, већ једни са другима. Интеркултурализам прихвата утицаје и прожимања. У таквом процесу и моделу друштва сви добијају. Када једна култура утиче на другу чини је богатијом, а не асимилира је. То је пут егзистенције у црногорском друштву на размеђу два миленијума, и пут живота у Југоисточној Европи. То је пут којим не могу ићи разноликост без јединства, нити јединство без разлика. То је пут којим се превазилазе и погибелни хаос, као и погибелна тиранија. Кроз модел мултикултуралног, односно интеркултуралног друштва, изнова се преиспитују и расправљају универзализам и разноликости.

Универзализација различитости се у модерном свијету на почетку трећег миленијума манифестује кроз два упоредна процеса. На једној страни је процес глобализације и европских интеграција у којима се Њемачка одрекла марке, Французи се одричу суверенитета који се сели у Брисел, а Велика Британија се уз велико двоумљење полако одриче фунте. Паралелно са овим теку и процеси регионализације. Развијање иницијатива регионалне сарадње води у претварању националних, вјерских, културних и других разлика у компаративне предности регије засноване на предузетништву и бизнису. Различитости у црногорском друштву и њихова универзализација представљају симбол југоисточно-европске сарадње. Квалитет друштвеног амбијента мијењаће се са степеном интеграције у једно шире друштво регионалних димензија. Универзализам мултикултуралног, односно интеркултуралног друштва не детерминише прости збир различитих култура, нација и религија у једном простору него интеграције, а не асимилације у склопу већих конституирајућих разноликости. Подјела друштвеног амбијента на условно „наш” и условно „њихов” реалитет показује да такав амбијент нема мултикултурална, односно интеркултурална својства. У таквим околностима различитости ријеч је о пракси симулације прожимања.

Интеркултурална комуникација у црногорском друштву на размеђу миленијума пружа могућности за развој плуралитета идентитета. Идентитетске различитости подстичу се путем ненасилне и културне комуникације. У тој комуникацији различити културни идентитети преносе свој међуутицај једни на друге. Ствара се стање културне коегзистенције различитих групација које је добар примјер за друга друштва у региону. Интегративна кретања, управо, на примјеру различитости у Црној Гори показују до којег степена се може ићи, не у унификацију, него хармонизацију са ширим друштвеним реалитетима, а да се при томе не изгубе специфичне индивидуалности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабић, Миле: *Криза универзализма у постмодерни*, „Форум Босне”, Сарајево 2002, 16.
2. Savarero, Adriana: *Universality and affiliation*, „Форум Босне”, Сарајево 2002, 16.
3. Голубовић, Загорка: *Ја и Други*, „Република”, Београд 1999.
4. Фукујама, Френсис: *Крај историје и последни човек*, ЦИД, Подгорица 1997.
5. Хантингтон, Семјуел: *Сукоб цивилизација и преобликовање свјетског поретка*, ЦИД, Подгорица 1998.
6. Semprini, Andrea: *Multiukulturalizam*, „Clio”, Београд 1999.

Srdan VUKADINOVIĆ

UNIVERSALITY AND AFFILIATION IN THE MULTICULTURAL SOCIETY

Summary

Universalism of multicultural or intercultural society do not determine simple sum of different cultures, nations, religions in one area but also integrity and not assimilation within bigger constitutive differences. Division of sociable ambient on conditionally our and conditionally their reality points that is not multiculturalism, or interculturalism. In such circumstances of differences it is about practice of simulation of permeation. Intercultural communication in Montenegro society in period of millennium boundary offers possibilities for development of plurality of identity. Identity differences are stimulated by non violence and cultural communication. In that communication different cultural identities pass it inter-influence from one on another. Than it is made condition of cultural coexistence of different group which give good example for other societies in the region. Integrative movement, based on difference in Montenegro, points to which grade is possible to go, not in to unification but in harmonization with broader sociable realities, while in same time is not suppose to lose specific individuality.